

Karel Čapek (1890 – 1938): Bílá nemoc (1937)

I. Beletristický text:

A. Literární druh a žánr, literárněhistorický kontext, umělecký směr / tvůrčí skupina, údaje o autorovi ve vztahu k dílu;

B. 1. Doba a místo (děje);

2. Kompozice;

3. Hlavní postavy a jejich charakteristika;

4. Námět, témata, hlavní motivy;

C. Jazykové zvláštnosti a kulturní souvislosti;

MARŠÁL: Sedněte si, Galéne. (Usedne vedle něho.) – Jak vám to mám říci, tvrdohlavý člověče! Podívejte se, mně záleží osobně na baronu Krügovi. Je to vzácný muž a – můj jediný přítel. Nevíte, jaká to je samota, být... diktátorem. Mluvím s vámi... jako člověk. Doktore, zachraňte Krüga! Už jsem... hodně dlouho nikoho neprosil.

DR. GALÉN: Bože to je tak těžká věc... Já bych tak rád... Poslyšte, já bych měl taky prosbu.

MARŠÁL: To není odpověď.

DR. GALÉN: Prosim vás, Vaše Excellence, já jen okamžik... Vy jste takový státník a máte tak nesmírnou moc... Ne že bych vám chtěl lichotit, ale – bohužel je to tak, že ano... Podívejte se, kdybyste vy chtěl nabídnout věčný mír... Bože jak by byli všichni rádi! Vždyť se celý svět bojí jenom vás... všichni zbrojí jen kvůli vám... Kdybyste vy řekl, že chcete mír, bude na celém světě pokoj, že ano...

MARŠÁL: – – Mluvil jsem o baronu Krügovi, doktore.

DR. GALÉN: Ano, právě... Vy ho můžete zachránit... jeho a všechny malomocné. Řekněte, že chcete světu zajistit trvalý mír... že uzavřete smlouvu se všemi národy... a je to. Podívejte se, Vaše Excellence, vždyť to záleží jenom na vás! Proboha vás prosím, zachraňte ty chudáky malomocné! A co se týče pana barona, mě to tak mrzelo... Prosim vás, už kvůli němu...

MARŠÁL: Baron Krüg na vaši podmínku nemůže přistoupit.

DR. GALÉN: Ale vy můžete, pane... Vy můžete udělat všechno!

MARŠÁL: Nemohu. Copak vám to mám vysvětlovat jako malému dítěti? Myslíte, že válka nebo mír záleží na mé vůli? Musím se řídit tím, co je v zájmu mého národa. Půjde-li jednou můj národ do války, pak je... má povinnost jej pro ten boj vychovat.

DR. GALÉN: Jenže... kdyby nebylo vás,... tak by váš národ do žádné výbojné války nešel, že ano.

MARŠÁL: Nešel. Nemohl by. Nebyl by tak dobře připraven. Nebyl by si tak vědom své síly – a svých šancí. Dnes o nich bohudík ví; a já plním jen jeho vůli –

DR. GALÉN: – kterou jste vy sám vyvolal.

MARŠÁL: Ano. Vzbudil jsem v něm vůli žít. Vy věříte, že mír je lepší než válka. Já věřím, že vítězná válka je lepší než mír. A já svůj národ nesmím připravit o jeho vítězství.

DR. GALÉN: Ani o jeho padlé, že ano.

MARŠÁL: Ani o jeho padlé. Člověče, teprve krev padlých dělá z kusu země vlast. Jenom válka udělá z lidí národ a z mužů hrdiny –

DR. GALÉN: – a mrtvé. Já viděl ve válce víc těch mrtvých, víte –

MARŠÁL: To dělá vaše řemeslo, doktore. Já jsem při svém řemesle viděl víc těch hrdin.

DR. GALÉN: Ano, ti byli vzadu, Vaše Excellence. My v zákopech jsme tak moc stateční nebyli.

MARŠÁL: Zač jste vy dostal ten řád?

DR. GALÉN: To bylo... jenom za to, že jsem ovázal nějaké raněné.

MARŠÁL: Já vím. Bylo to na bojišti mezi zákopy. To nebyla statečnost?

DR. GALÉN: Nebyla prosím. To jen... prostě jako lékař. To člověk musí, že ano...

MARŠÁL: – – Poslyšte, vy s tím vašim mírem: proč, jakým právem to vlastně děláte? Řekněte, je vám to... uloženo?

DR. GALÉN: Já nerozumím prosím.

MARŠÁL (tiše): Člověče, máte... vyšší poslání?

DR. GALÉN: Ne, vůbec ne. Já jenom jako obyčejný člověk, že ano...

MARŠÁL: Pak to nesmíte dělat, doktore. Musí být vyšší poslání... Musí být vyšší vůle, která nás řídí –

DR. GALÉN: Čí vůle?

MARŠÁL: Bůh. Já jsem pověřen bohem, člověče; jinak bych nemohl vést...

DR. GALÉN: To teda... musíte vést tu válku?

MARŠÁL: Ano. Ve jménu národa –

DR. GALÉN: – jehož děti padnou v boji –

MARŠÁL: – a dobudou vítězství. Ve jménu národa –

DR. GALÉN: – jehož otcové a matky zajdou malomocenstvím –

MARŠÁL (vstane): Na těch nemám tolik zájmu, doktore. Z těch už vojáci nebudou. Nevím, proč jsem vás ještě nedal zatknout.

II. Nebeletristický text:

A. Funkční styl, obsah, účel, vztah k prvnímu textu;

B. Jazykové apod. zvláštnosti.

Karel Čapek: Předmluva ke hře Bílá nemoc:

Autor úmyslně navodil celou dramatickou situaci svého konfliktu na motiv vražedné epidemie; neboť člověk nemocný a bědný je nutkavě a typicky předmětem humanity; jeho závislost na laskavém mravním řádu je nejhlubší. Dva velké světové názory se tu utkávají tak říkajíc nad ložem bolesti, a v jejich konfliktu se rozhoduje o životě a smrti malomocného lidstva. Ten, kdo je představitelem vůle k moci, se na své cestě nenechá zastavit soucitem s lidskou bolestí a hrůzou; ten pak, kdo se s ním utkáva ve jménu humanity a úcty k životu, odpírá pomoc trpícím, protože sám fatálně přejímá neúprosnou morálku boje. I ve jménu míru a humanity se bude zabíjet a umírat v hektombách, bude-li se ten spor muset jednou vybojovat. Ve světě války sám Mír musí být tvrdým a neústupným bojovníkem. A naopak představitel moci a síly se stává sám jedním z těch, kdo úpějí o lidskou pomoc, zatímco se přes něho bezcitně převaluje nezadržitelná mašinérie masakru, který rozpoutal. V tom právě spatřoval autor beznadějnou tíhu světového konfliktu, který prožíváme; neutkáva se v něm jen tak prostě černé s bílým, zlo s dobrem, bezprávi s právem; srážejí se v něm na obou stranách velké hodnoty i nesmiřitelné tvrdosti; ale co je v tom sporu ohroženo, je všechno dobro a právo a veškeren lidský život. Nakonec je to jen dav bez velikosti i soucitu, který lhostejně ušlape k smrti oba představitele protichůdných vůlí. Hle člověčenstvo, které humanita chtěla zachránit, hle zástupy, které vůle k moci chtěla vést k velikosti a slávě! Tady máš své "všechny lid", Galéne, tady máte svůj národ, Maršále; a my všichni tu máme své dějinné konflikty, v nichž konečný úspěch je nejistý, ale kde jen jedno je nepochybné: že na ně těžce a bolestně doplatí Člověk. Ať jakkoliv dopadne válka, za jejíhož burácení se uzavírá Bílá nemoc, jisto je, že ve svém utrpení Člověk zůstal nespasen.